

БӨГҮН ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ ЭГЕЛЗЭР

БҮГҮ ЧУРТАРЫНЧ, ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди

Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1965 чылда
түзүлүштүгү

1965 ч.
СЕНТЯБРЬ

1

СРЕДА

№ 206 (5223)

Өртөө 2 көп.

ЧУРУКЧУ Н. Ватоллинин чүраан плакады.

СОВЕТ ШКОЛАНЫН УЛУГ ХЕРЭЭ

Бөгүн Тывада база бүгү чуртта өөрүшүлүг хунериниң бирээзи — школаларда болгаш өөредилге черлеринде чаа өөредилге чылы эгелзэн. Би-Хем, Чөөн-Хемчик, Танды районнарының база Кызылдың школа коллективтери өөредилге чылынга белеткенди чедишкениниң боттандырган. Би-Хем районунуң школалары септелгени чогуур хуузазында эки чынарлыг дооскан. Олар чуул-биле база хандырткан. Кызылдың школа-интернадының, № 4 школының, Чербиниң школа-интернадының, Элегестин база Туранның № 1 школаларының өөредилге, чуртталга башкыларының септелгени уругларны-даа, башкыларны-даа өөртүр.

Школалар уаутуучуларының болгаш партия, совет органның контроль чогуунда Бай-Тайга, Өвүр, Эрзин районнарда чамдык школалар өөредилге чылынга белеткенди организас чок эрттирген. Олар чуул, өөредилге херекселдери-биле школалар амга чедир хандырткан. Харын-даа чамдык школаларда септелгени бөзүн дооспаан. СЭКП райкомнары, райкуускомнар болгаш школалар уаутуучулары уш школаларга өөредилге-кижизидилгелиг ажилдарны чорударында таарымчалыг байдалдарны тургузар умурлуг. Ажылалга кириер тууглар — Ан-Довурак ортумак школаларында, Ан-Тууг школаларында, Балгазын ортумак школаларында байдал дүвүрүчүг.

Башкыларның район чөвүлел хурадалары ий чылылар чок өөредилгени чедип алырының болгаш кижизидилге ажылынга хамаарышкан айтырыглары чугаалашкан. Бо дээрже башкылар коллективтеринин, ада-иелерин, республиканың бүгү хай-кижизиниң ажил-чорудулгазында чугула айтырыгларынч бээрээ. Ош дугайын эрткен өөредилге чылының түңнелдери тоаргайы-биле көргүзүп турар. 2320 өөреникчи

ол-ла класзынга каттап олурган болгаш 1976 кижик кыска экизменгирген, азы он өөреникчинин бирээзи-ле багай өөренип турар. Ол ыш-наш Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарда, Кызыл хоорайда школаларының көрүм-чүрүм чавыс. Кошмак өөредилгелер-биле болгаш чурум үрөптөр уруглар-биле ажилдык сулазында база чамдык ада-иелериниң уруглар кижизидилгени харысалга чогуунда уруглар школалары ара каап, харындаа шын эвес орукче кире бергилээр таварылгалар бар.

Чаа өөредилге чылында айттынган четпестерин каттаптаас дээр ада-иелер, башкылар, хай-ниити бир дөмнүг ажилдаар алаар. Ук ажилды чедишкениниң чорударда школалар ажилдаачылары партия, комсомол, профсоюзилер организациаларының дузазында даяныры чугула. Уругларның коммунист кижизидилгениниң таары-биле бүгү талаалыг ажилды чорударында културга ал-бан черлерин, бугурулге коллективтерин, ада-иелерин калбаа-биле кириштирери чугула. Уруглар-биле кижизидилге ажылының төвү школа дээрзи башкыларга билдингир. Ынчалдаа-да уш айтырыгы ам бир янзы көөрү чугула. Чугула школага эвес, харын өөредилгеден дашаар бүгү үеде кижизидилге ажылын калбар-тып чорудар алаар. Клубтарга, библиотекаларга, кинотеатрларга, школалар дашкаар уруглар албан черлеринге, өг-бүлөгө кижизидилге ажылы чорударының эгелекчизи школа болган турар умурлуг.

Туранның № 1, Кызылдың № 1, 6, 7, Шагаан-Арыгының № 1, Ийи-Тал, Кыту-Ансы 8 чыл школалары өөредилге-кижизидилге ажылын шак ынчаар боттандыргаш, эки түңнелдерин чедип алган. Туран хоорайың бугурулге албан черлеринде № 1 школаның башкыларының тур-

гусканы школага болгаш өг-бүлөгө дузаларының чөвүлелдеринин ажилы солун, Мызылдың № 6 школаның башкысы Г. Ф. Кузнецова авто-септелге заводунда коммунист кыш-ажыл бригадасы-биле бодунуң класзының мады ажилдаачыларының дуржулганын чөвүлел хураалга өөрүгө сонуургаткан. Тус-тук коллективтериниң ындагы эки эгелекчилерин республиканың школаларында тарайдыч четпестери чугула.

Уругларның коммунист кижизидилгенин башкыларының солутуу-малдык дузалалчылары школаларының комсомол, пионер организациалары болур. Шын организастаттыг ажилдыг болгаш өөредилге-кижизидилгелиг ажилга дөштүгүгүм-дузалын көргүзүп турар пионер, комсомол организациалары бистин школаларында бар. Кандыг-бир солун ажил-херектерин боттарының идея-кей-биле чорудуп турар комсомол организациаларында ажил эки. Пионерлерге болгаш комсомолчулар ажил-херектерин башкылар боттары дилеп тып, өөредилгениң болгаш хай-ниити идеяны айтырыглары комсомолчуларының ажил-херээ болбаан черлерде, комсомол, пионер ажилы чалгаарчыг, солун эвес.

Башкылаашкын ажилында чугула сорулгалар-биле чергелештир, школалар болгаш улус өөредилге органның мурнунда дарый шиктирилээр негетинип турар организастыг айтырыглар хай. Ол дээрже бугу-ниити өөредилгези, уругларны ырак черлерден школаларга чедирери, изиг чөмөр-биле хандырылгас дээр өөре-даа айтырыглар болур. Ук айтырыглары дүрген шиктирилээр хай-ниитиниң боттуту дузазы негетинип чугаажон. Бо бүгү айтырыглары шиктирилээр школалар уаутуучуларының, партия, комсомол, профсоюзилер организациаларының база чер-чер Советтериниң мурнунда салдыган.

Президент-биле ужуражылга

Август 30-де Кремльге Каттышкан Араб Республиканың президентизи, Араб социалист эвилелдин даргазы Гамаль Абдель Насер-биле совет уаутуучулар чугаалашкан.

Чугаалажышкынарга совет таладан Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин, А. И. Микоян, А. Н. Шелепин, ССРЭ-нин министрлери А. А. Громыко, Р. Я. Малиновский, өскелер киришкен. Чугаалажышкынарга Каттышкан Араб Республиканың талазында президент Гамаль Абдель Насер-биле кады киришкенер болза: КАР-ның оралакчы президентизи Закария Мохамед-Дин, Национал хураалдын даргазы Амар аль-Садат болгаш өскелер-даа.

Август 29-та Москва чогуунга болгашышкан, чугаалажышкынар үезинде он мурунда чугаалашкан айтырыглар талазы-биле санал-ооналарын солчулгалар болган. Чугаалажышкынарга чыгыш, чүректин ханызында болгаш асеткилдиг чоруктуу байдалында өрткен-биле онзалаттыган, Кичээлгеийин төвүгө — амгы делегей байдал, ССРЭ биле КАР-нын аразында харылзаларын улам ыдай хөгжүдери болуп турган.

(СЭТА).

Байырлыг хурал

«Шын» солунунуң бирги номери үткенден бээр 40 чыл болгашы-биле холбаштыр найысылалдың хай-ниитизиниң төлөөлекчилери болгаш республика солуннарының ажилдаачыларының, ажил, чын, көдээ корреспонденттериниң байырлыг хуралы дүүн болган.

Солунунуң оюнун дугайында илеткелди редактор К. К. Кулажик кылган.

«Правда» солунунуң редакциязында, өске-даа солуннар редакцияларында байыр чедирген телеграммаларын көчтүр.

СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң өмүзүзүндө СЭКП обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока хураалды киришкелдеринге байыр чедирген.

«Шын» солуну редакциязының чамдык ажилдаачыларында болгаш штаттан дашкаар активтер республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Хураалы биликтин Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазының оралакчысы эш С. Х. Красный тыыскаан.

„Шын“ солунунуң редакциязынга

«Шын» солунунуң бирги номери үнген хүнден бээр дөртөн чыл болгашы-биле холбаштыр «Шын» солунунуң журналистеринге, автор активинге болгаш номчуучуларынга «ПРАВДА» солунунуң редакция коллегиясы чүректин ханызында байыр чедирип тур.

«Шын» солуну марксизм-ленинизмниң идеяларын чайгылыш чокка, шын-биле пропагандалап, ажил-агы болгаш культуру тургузушкунунуң база ажилчы чоинарын коммунист кижизидилгезинин сорулгаларын шиктирилээрине республиканың партия организациазында идеякыйг дузалап турар.

«Шын» солуну марксизм-ленинизмниң идеяларын моон сонгаар-даа массаларга партияны чүткүл-биле непередип чедирер, партиянын айтышкынын, СЭКП ТК-нын октябрь-ноябрь болгаш март пленумнарын шиктирилдерин амыдыралга чедишкениниң боттандырып дээр демисежир дээрзиниң ханы бээрелдиг бис.

Улам ынай уре-түннелдиг ажилдаарынары болгаш чогаалдыкчы улуг чедишкениниң болууларына силерге сеткилдин ханызында күзеп тур бис, эргим ынууктер.

«ПРАВДАНЫ» РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕГИЯЗЫ

„Шын“ солунунуң ажилдаачылары болгаш штаттан дашкаар активин Тыва АССР-нин Дээди Совединин Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаар дугайында

Тыва АССР-нин Дээди Совединин Президиумунуң ЧАРЛЫ

Хай чылдарда уре-түннелдиг журналист ажил-чорудулгазы дээр база «Шын» солунунуң бирги номериниң үнген хүнүндө бээр 40 чыл болгашы-биле холбаштыр Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаары болза:

Владимир Ефимович Анонини — «Асбест дээр» деп хай тиражыг солунунуң литература ажилдаачысы;

Николай Инокументьевич Анонини — Тываның көдээ ажил-агы дуржулга стапизмизиниң өртөм ажилдаачысы;

Донгав Одайсурунович Бегзини —

«Шын» солунунуң редакторунуң оралакчысы;

Якин Салбайтырович Доржуну — СЭКП Улуг-Хем райкомунуң ажилдаачысы;

Ховалыт Төрлөевич Доржуну — Чөөн-Хемчик районунуң «Искра» колхозтуу туугу бригаданың бригадир;

Аким Эзирович Доржуну — СЭКП Тожу райкомунуң ажилдаачысы;

Маады Топтулович Кара-Тонуну — «Шын» солуну редакциязының кидиле эргелекчизи;

Колстаптин Төрлөевич Нанчыр-оолду — Танды районунуң

«Совет Россия» колхозтуу итескелдериниң;

Экер-оол Түлүевич Мечин-оолду — Чөөн-Хемчик районунуң Сүт-Хөл тускай школының башкысы;

Сергей Шангыр-оолович Номбу-оолду — Барыын-Хемчик районунуң тус чериниң радио дамчылыгының редактору;

Оюн Даржаевич Народаны — Танды районунуң Ховт-Аксы ортумак школының башкысы;

Татьяна Трофимовна Лысенова — республика типографиязының диктотипчизи;

Салтак Бүрүшкөвич Молдуга-

ны — Бай-Тайга районунуң Муугур-Аксы сес чыл школының өөредилге эргелекчизи;

Арактаа Чулукович Ондарны — Чөөн-Хемчик районунуң Ленин атыг колхозунуң комсомол организацианың секретары;

Оюн Араптанович Толгар-оолду — Тываның дыл, литература болгаш төвүгү өртөм-шиктирил институтунуң директорунуң оралакчысы;

Салтак Авыр-оолович Чигжити — «Шын» солуну редакциязының кидиле эргелекчизи;

Сергей Калзанович Шейгуну — «Шын» солуну редакциязының харысалгалыг секретары.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Н. ДИГА.

Ажаап алышкынын темпизин улам-на дүргедип, шынарын экижидээр!

ХУН ДЕМДЕГЕЛИ

Хову ажилдарының чоруп турары

Республиканың районнарының хай кезинде сөөлү үеде ас хүнер болуп турар. Дүжүт ажаап алышкынын темпизин дүргедип, алышкынын темпизин сулардып турар. «Шекпээр» сохотуу директору эш Коблов ук ажил-агында тараа ажаап алышкынын оожум темпизиниң ременьер чогуна тамнап турган. Ыналдаа илерэни болза, баулу-ла чугула херек ременьер ол районун «Сельхозтехника» каттыжышкынында бар болган. Ында херектин ужуру чугула ремень чогуна эвес деп чүвени дараазында чижектен көрүп болур. Чавыс сыгыт тарааны үрелик мототилалыг комбайннар-биле кестирип турган. Оон ынай бо сов-

тараалары кестирерин ажаа тазыштыр дериттимден комбайн-биле чорудуп турары дүжүт ажаап алышкынын темпизин сулардып турар. «Шекпээр» сохотуу директору эш Коблов ук ажил-агында тараа ажаап алышкынын оожум темпизиниң ременьер чогуна тамнап турган. Ыналдаа илерэни болза, баулу-ла чугула херек ременьер ол районун «Сельхозтехника» каттыжышкынында бар болган. Ында херектин ужуру чугула ремень чогуна эвес деп чүвени дараазында чижектен көрүп болур. Чавыс сыгыт тарааны үрелик мототилалыг комбайннар-биле кестирип турган. Оон ынай бо сов-

хоза комбайннарны ажаа туруушкунарында автомашиналар ажаа турар, а автомашиналарны ажаа туруушкунарында кестирген тарааны бункер дала берген комбайннар бир шак чедир манар турган таварылгалар бар. Мындыг байдалдарны хааа эвес болуп турары ук сохотуу дирекцияны-даа, партбюрозу-даа дүвүрөтпейн турар.

Танды районунуң «Межегей» совхозта байдал моон ындай-ла дээр эвес. Ында база-ла комбайннарны ажаа туруушкунары бо-ла болу берген турар. Чок болза чогуур үезинде кынар-чаар материалдар чедиртимден ийикке, азы ховуда ажилдап турар кижилер өй-шаанда чөмөнчөм ийикке, оон-даа өске чылдаганынары мааа хейнү чугалап болур. Дүжүт ажаап алышкынын үезинде ажилдын организастыг талазында четпез ук сохотуу директору эш Градобоевке билдинтир боор. ыналда-даа үстүнде айтканымыс фактылар ону дүвүрөтпейн турары элентиг.

«Межегейге» дүжүт ажаап алышкынын шалыкын темпизин чорудуп болур арга бар, чүге дээрже

№ 2 АТН-ның уаутуучулары бистин сохотуу чоруткан машиналарны эки белеткен болгаш машиналарны күш-ажылга тура-соруутт, бедик дуржулгалыг чолалалар башкарып турар. Ол ыш-наш, Би-Хемчин ажил-агыларында автомашиналарны чөп ажилдагы турары, ажаа туруушкунары хааа эвес болуур турар. Моон улам ында 20 ажыг автомашина чедишпестел, ажаап алышкынын темпизин сула байдалда тургустунган.

Тараа ажаап алышкынын — көдээ ажил-агынын нарын кампааны. Маада сатыш амыр, ажил-агыны эвес чорук турбас умурлуг. Дүжүт ажаап алышкынын дүргедип, шынарын экижидээр дээр чүткүлдү амыла, тараагы!

Соңгаарлады болбас чугула сорулга

СЭКП ТК-нын март Пленумунуң төгүлгү шиктирилдеринге сорук кирген, Каа-Хем районунуң колхозчу тараагылары бо чылын агаар-бой-дустуң таарымча чок байдалы-биле холбашкан чамдык бергелекчилер турга-даа, багай эвес дүжүтү өртүрүп алганар.

Байлак дүжүтү өртүрүгө «Тилелге», «Коммунизмче өркү», «Ленин аттыг колхозтарын механизаторларың кызымкак кыш-ажыл оонапал дөмдөгүсө чорут», «Тилелге» колхозтун тараагылары бо чылын тараа култураларының сектар бугуруунда ортумаа-биле 10 четтерден эвээш эвес дүжүтү ажаап ал турар.

Районунуң колхозтары дүжүт ажаап алышкыныга белеткел ажилдарын чорудар, механизаторларын амырлап чуртталгалыг таарымчалыг байдалы тургузар талазы-биле улуг ажилдарын кылып чоруткан. Ам дүжүт ажаап алышкынын темпизин дүргедип, чугула кампааны эгелзэн. «Ленинчи өркү» көдээ ажил-агы артелинин баштаар чери (даргазы А. Саонов), партия организациаа (секретары О. Насеж-оол) ажаап алышкынын районун өске ажил-агыларында алган организастыг чорудуп турар. Коблов дүжүт ажаап алышкынын баштайгы хүнеринде 672 гектар черин тараазын кескеш. 200 ажыг ча черин тараазын ажаап алган. Коблов баштаар чери, партия организациаа механизаторларга таарымчалыг байдалы тургускан. Тараагыларын ортузунда партияны политиктиг кижизидилге ажилды, бөсөө, солун номчулгалы чорутуп, ялдуу көргүзүп турар. Механизаторларын ортузунда калбарган социалист тарыштыг

бирги одурунда комбайнлер А. Никифоров, Н. Норкин, Д. Көгештей олар чоруп турар. Районунуң өске-даа колхозтарында ажаап алышкынын муракчылары өзүп турар. «Бурунгаар» колхозта комбайнлер С. Микон, С. Мижит-оол, Ф. Микон, Ф. Сарыг-оол олар кызымкак ажилда, нормалын ажыг үзүсүдип турарлар. «Коммунизмче өркү» колхоз тараа ажаап алышкынын база-ла массалыг чорудуп турар.

СЭКП райкомунуң болгаш районунуң куусекчи комитети дүжүт ажаап алышкынын кыска хуузаа, чидир чокка чорудар дээр бугу-ле хемчегерин ап турар. Райкууском болгаш көдээ Советтер дүжүт ажаап алышкынын фронтунче 40 кижини болгаш район төвүнүң автортаспортуу хаара туткан. Ол ыш-наш район төвүндө сес механизаторларын колхозтарже ажилдап чоруткан.

Бистин районунуң дүжүт ажаап алышкыныга Кызыл хоорайның партия, совет организациалары улуг дузааны көргүзүп турар. Амгы үеде районда 60 ажыг автомашиналар болгаш 62 кижиг ажилдап келген.

Ындыг болза-даа районунуң колхозтарында тараа ажаап алышкынын темпизин өрткөн чылга болаарга көчүп чорудуп турар. Оон бир чылдаганы баштайгы үеде агаар-бой-дустуң таарымча чок болушкунарында, база ажилдын организас чок чорудунда хамаар-жып турар.

Районунуң чамдык ажил-агында чар дүжүт ажаап алышкыныга көчүт харысалга чок белеткенге. «Бурунгаар» колхозта, «Совет Тыва» совхозта амылаа чедир чамдык комбайннарны септелгени дооспаан. Бо талазы-биле Сарыг-Сел «Сельхозтехника» база-ла буруулуг.

«Бурунгаар» болгаш «Ленинчи өркү» колхозтарда механизатор кадрлар чедишпест. Районунуң чамдык ажил-агыларында комбайнлерин күш-ажылдары бугуруучулук көчүтү куду. «Кызыл тул» болгаш «Бурунгаар» колхозтарын аг-рономнары Полокудин, Хангаев олар комбайнлериниң ажилдар маршур-дун, баштай кезер устактарыны көрүп албай, механизаторларын план чок командалып турган чоруктар амыла улуг шактыгыт болган.

Ажил-агыларда тараа арыглар болгаш кургадып машиналар ам-даа чедир ажилдагы турарлар. Чамдык колхозтарын баштаар черлери механизаторларын амырлап-чуртталгалыг четпес кичөөнгейи чалып турган тижектер бар. «Кызыл тул» колхозтуу хову турлаанга поварлар уругу чорудуп турган ужурунда, чамдык хүнерде механизаторлар боттары поварлар турган фактылар бар. Район төвүнүн чамдык ажаап алышкынын черлерин уаутуучулары, чажээ райо даргазы М. Шамонова, ыш ажил-агы черинин директор Г. Тилин олар ажаа-буру чылдаганын-биле колхозтарже улустар чорударын оза-ладып келген.

Элбек сүтүн үндезини

Кымыс үеде маала эң хооуузу чөм болза кукуруза сүлүзү деп чүвени малчыннар эки билер. Каа-Хеминиң «Ленинчи өркү» колхозунуң механизаторлары сүлүзү уугу кичөөнгейин мурунку чылдардан тура-ла угулдарып келген. Кукурузачылар бо чылын 6500 тонна сүлүзү салыры планнаш, 550 га кукурузаны тараан.

Кийи ам киди чоруп турар. Ажыл-ишчилер бөгүгө чедир 3400 тонна кукурузаны салганар. Районда сураалыг кукурузачы Александр Ады сектардан-на ортумаа-биле 350 центнер ногаан массаны ап турар. Хүн нормалын доктаамал ажыг күсүсүдип турар эштерге Петр Глушков, Александр Гуркин хамаарып. Кестинген ногаан массаны 16 автомашина сүлүс оңгарыгаче дамгылап турар.

БҮГҮ ЧУРТТА ЫШКАШ, ТЫВАНЫҢ ШКОЛАЛАРЫ ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНЧЕ ЭГЕЛЕП КИРИПКЕН

Ийиги арын

Техниктиг интеллигенция — улуг күш

«Тыва тузуг» трейяж тузуг бол-
гаш улутпур бұдурде черлеринде
инженер-техниктиг ажалдакчылар-
нын кайгамчыктыг кадрлары өзүп,
быжыккан. Олар — тузуг планнарын
күүсери болгаш оң шынарын эки-
жидери дээш демиселге кол күш болуп
турары билдирер. Олар анаа ажал-
чыларнын тузуг өнүктүрү, бил-
дирер өнүктүрүлгөндүгү, ботта-
рынын мергежил бөдөрлеринге хун
бүрү, ак сеткилди биле дузалажып
турар.

Ажылчыларнын ортузунда ат-ал-
дары калбарган, хундуктеди чаалап
алган инженер-техниктиг ажалдак-
чылар республиканын тузугарында
дыка хай. «Тыва даг-дугу тузуг» ту-
зуг эргелелинин ажалдакчыларын «Ты-
ва тузуг» трейяж кол инженерин Г. С.
Клименко хундуктеп көр. Ол боду-
нун мергежилден аягыда, прак-
тикадан, ажалчыларнын боттары
тыпкан чаа чүүлдерин жалбаа-биле
ажылдарынын талаа-агызын, тузуг-
жуларын сазууг өнүкү болуп турар.

Ак-Довурактын тузуг эргелелинин
ажылчыларын болгаш тускай эртем-
нилер даг-дугу болбаадырдыр ком-
бинаттын баштайгы элчелер тударын
га элөөн энес күжүн, арга-дуржула-
зын үндүргөн. Тузуг үезинде чедир
төлөмөттүнчүн чүүлдер илереп,
тузуг материалдарын хандырыла-
ды багыт бооп турган. Чогумна ин-
диг берге уеле эш Г. С. Клименко,
«Гавриловскстрой» айтыш-
кын сазууг, комбинаттын ажалдак-
чылар тузугарынын ажалчыларын
хулаалганын бодуна алган, тускай
эргелингер, ажалчылар-биле сы-
рый харылажып тургаш, партияж
сүзү-биле ажалдап, тузуга четте-
стерин ажал этип шыдаан.

Гендрийн Савельевин, бодунун бо-
лаш өскө тускай эртемнилерин са-
нал-онанын инженерлерин, техни-
ктерин болгаш мергежил ажал-
чыларнын хураалыга кылаады ча-
гаалажып көөрүгө чаңчыккан.

Бот-оругла-чарылажып улутпур
улаштуун инженер-техниктиг
ажылдакчыларын коллективни ба-
за-ла үре-түннелдиг ажалдап турар.

Эш В. П. Лалетинге удурткан ба анык
коллектив ай болгаш квартал са-
нында-ла эки экономиктиг көргүзү-
лери чедип ап, чоттаагычтыг сүзү-
биле, хандыкшылдыг ажалдап турар.

Инженер-техниктиг ажалдакчы-
ларын болгаш ажалчыларнын чо-
гаадыкчы сүзү-биле, үре-түннелдиг
ажылдап турарынын чиктерин хий-
нү чугаалап болур. Кызылдын эш
комбинатынын эш соодуу-жонур
камераларын «Кызыл тузугун» ту-
дуг эргелели төлөмөттү сазууг шын
тузуп тургускан. Иччалла-даа олар-
нын ажалдап эгелээр, тургузуп тала-
зы биле дыка четтес кылдыган
чүүлдер илереп келген. Бичангаш
улутпур-тузуг улаштуу кол инжи-
нери эш Жулевтуз болгаш проаб эш
Волковтуз тургузгалы-биле камералар-
нын мурунда төлөмөттүнчүн сыр
өскө кылдыр таарыштырып кылган
болгаш ап эштин баа эштин кылган
продуктарын кадалааларында ды-
ка таарымчалыг алган. «Кызыл ту-
зугун» № 1 тузуг улаштуунун
началын эш П. И. Чербаков үр-
гүчү-ле ажалчылар ортузунга чо-
руп, оларнын техниктиг билин бе-
диринге дузалажып турар. Эш Че-
рбаков тузуг ажалында элөөн каш чаа,
ажыктыг саналдарын кырып, эконо-
миктиг көргүзүлгөндүгү экижидип,
кампаанын улутпурларына үнелди
үлүүн кирип турар.

Инженер-техниктиг ажалдакчы-
ларын салдары-биле тузугжулар бот-
тарынын ажалына улам мергежил,
чаа-чаа чүүлдерин тып турары сөөлү
үеле көүдүзүн. Чикээ, Кызылду
залаар бұдурдугелер комбинатынын
арматурини эш Заматкин болгаш
инженер-техник эш Немалев болгаш
арматурини хары утга адыз чотка-
ды чымыр каппаарынын аргазын
тыпкан, ажалдын бұдурдугууну
дыка улутпурганнар. Ол шыкаш
«Тыва кобалыт тузугу» проаб эш
Кулинин болгаш инженер эш Сосин
олар бетон холуп, эзилдирер беле-
ткээр херекселге чымырдыктын чога-
лып кылганын ажалдын шынары
болгаш бұдурдугууну дыка улагаткан.
№ 14 механика эргелелинин ин-
женер-техниктиг ажалдакчыларын

болгаш ажалчыларын «С-100» деп
сөөртүкчү болгаш «КМ-140» деп
оңгар казыкчынын көжүп тургаш,
элчегде ханымы-биле, бир метр че-
дип турар 4 км оңгарын казар аг-
регатын чоттаатканнар. Чикек-биле
ол чылда-ла 36 муң рубль камна-
ланын бээр.

Инженерлерин, техниктерин бол-
гаш ажалчыларын дегин, чога-
дык ажалы — улуг күш! Бир эвес
«Тыва тузуг» прези 1963 чылда ту-
дуг-монтаж ажалдарын кылырда 877
муң рубль карыгалыг болган болза,
сөөлү үеде техниктиг билинги шын-
гөткенини ачынында — бо чыл-
дын бирги чартында безин 43 муң
рубль немелде чымырдыг болган. Бо
дээр, техниктиг интеллигенция-биле
ажылчыларын аразында чаа хар-
ылаанын, оларын бот-боттарынын
аразында чогаадыкчы болгаш де-
мин ажалынын түннелди-дир.

«Тыва тузуг» трейяж шугумунда
дыка хай инженер-техниктиг ажал-
дакчылар боттарынын бедик комму-
нист мезу-шынарын ынчаар көргү-
зүп, нинти ажал-херек дээш ак сет-
килдиг ажалдап турарлар. Иччал-
ла-даа техниктиг ажалдакчыларын
аразында боттарынын тускай мер-
гежил бедидерин кыспас, мурактыг
дуржуланын төмөч чотка көр кижи-
лер барын ажалы-биле чугаалаар хе-
рек. Индиг эштер тузуг ажалында
четтестерин аскербес азы херекке ал-
бастар. Оң түннелдиге ажал чылаас,
шынары баксыраар болгаш чүл-бүр
материалдарын болгаш ажал-хө-
ректини артык чарыгалы кылды-
нып турар болгай. Чикээ, эш Н. И.
Сукватини тресте хай чылдарын
дургузунда ажалдап келген хирезин-
де, бодунун билин бедидеринге чү-
ткөөс: ол бирде проабатка, чамдык-
тык — улашот началниктеп-даа ажал-
дай бээр. А оң барган-на черинге
план бо-ла үстүр, тузуг материалда-
ры, ажал төлөмөттү артык чарыгал-
тынар. Ол тузуг шугунга эш бодун
корун-чүрүмү боюн чогугур негел-
деске чедир тургускан турар. Чо-
гуур черден хемчег ап, арга-сүмөж
бирде турга-ла, эш Сукватини бо
хүнүрге чедир четтес чорун эди
албаан.

«Чааана кезде тузугун» тузуг
улаштууну начальниги эш Моисеен-
ко чаа чүүлдерин сонугурава, кол-
лективче ханымы-биле болгаш дузаар
хөон-биле ажалдап, даржы-донгун
чорукту бодуруп турар. Ол ажал-
чы кадрлар-биле сырый ажалда-
рында ойталаар болгаш акша сү-
рер, төлөп чок кижилер-биле чоккуш-
лажыр, оларын-биле арага-дары
ижер чорукту бодуруп турар. Ол
хамаан чок эш Моисеенко ажалынга
эирик кээп тургулаан. Моисеенко
ышкаш индиг дөйгөлөгөн кижилер-
нин тузуга удурт ажалга хулаап ап
турары баа элентиг. Оң төөгүзү ба-
за элентиг: ол мурунда «Кызыл да-
да тузуга» Көк-Тей улаштуунга
мастерлер тургаш, арагага ханлаа,
акша-хөргөт мегелеп бижип ап, кү-
рүенин хөргөткисин сымдаан дээш
үндүрткен. Удаткан чок Моисеенко
«Кызыл тузугун» тузуг эргелелин
кыстынып кирип алган, баштай ма-
стерлер, а оон соонда — проабат
ажылдай берген. Оң кылдырткан-на
тузугунын шынары денди багай, ар-
тык чарыгалдарыг болу бээр,
шынар талазы-биле тузуг инспекция-
ны ону бадыткап көргөп, ажалдан
Моисеенко хостаарын негез. Ам
Моисеенко элөөн Чааана хоорайла
чеде берген, биеэги-биле хөвөөр эи-
рикеп «удуртукчул» турары ол.
Ам ол ында база-ла тузуг улаштууну
началынга апарган. Элентиг тавар-
ылга!

Тузугжуларын болгаш тузуг үлө-
түрүнү ажалдакчыларын муру-
нунга чуртталга, култура-амыдырал
болгаш улутпур тузугун улам кал-
барты, ону экижидер талазы-биле
партиянын салган харымсалгалыг со-
ругаларын амыдыралга чедикши-
нниг боттарынын техниктиг интелли-
генциянын билг-мергежил практи-
ка-биле улам сырый холбаштыран,
оларнын чогаадыкчы дуржулазын,
экономиктиг билин бедидерин негеп
турар. Бо талазы-биле четтестерин
тузуг черлерин партия, профсо-
юз, комсомол организацияларынын
талазында дарый узуктаары чугула
сорулгаларын бирээзи.

Н. ТЫМЧУК.

Космос делгемнеринче

„Кижик космосче үнүпкен“ деп чаа
өңнүг эртем-тайылбырлыг фильм

— Люк «ШК» ажык-тыр. Уне-
ринге белеткен.
— Унеринге белен.
— Мен — «Алмаз-2»-дир мен.
Шлюзун керткелде тур мен.
Калдыкшылым тергинди-дир. Адам-
да булуттарды черин көрүп тур
мен. Далай.
— «Алмаз-2», силерин эки бил-
дим. Димидилер эки-дир. Уне-
ринге байыр чедирдим.
— Четтирдим.
«Восход-2» корабльдин космо-
навтарынын аразына синхронну
билжиле чугаалажыкшынын
фильме бир-ле дугарында кири-
генин дачмыдып турарымыс бо-
дур. Каян ол сүзүл-ла төөгүзүп
состер экиранды димидилер көр,
шак-ла ол үеде Алексей Леонов
космос корабльдин кабиназын
каапкан, шлюзду камераны дач-
мып корабльдин үнер деп баарын
көрүп каар бис.

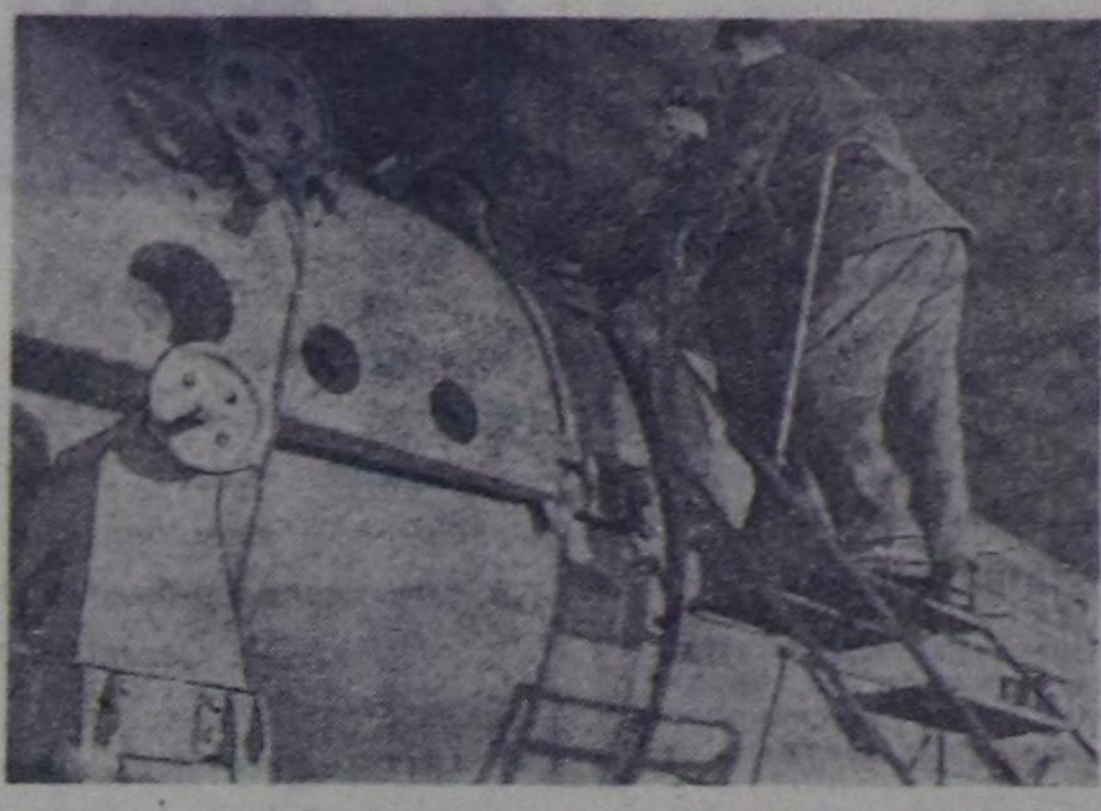
вуста — кара-кара, шомуп калгы-
лай, ам-даа изиг-биле тынып ал
чыдар кайгамчык улут шарлар.
Бо дээр, атмосфераның дыгый
кабтарына чаа теп эркен болгаш
Черге үрелишкис чок эеп келген
«Восток» космиктиг корабльдер-
дир. Оларнын чанында — мырай
чаа-ла черге эеп келген Юрий Га-
гарин, Герман Титов, Андриян Ни-
колаев база Валентина Николае-
ва-Терешкова.
Шинчилелдерин чаа үе-чадазы
— чаа космос корабли — «Вос-
ход». Составында инженер, эртем-
дез болгаш эччи киж — Влади-
мир Комаров, Константин Феок-
листов болгаш Борис Егоров бар
бирги экижап бо-дур.
Павел Беляевти болгаш Алек-
сей Леоновту эртемдерин ужу-
душкунче канчаар ылангыт бе-
леткеп турарын көрүп бис. Дуга-
ры бир удуралыкчы — ханы кос-

гуушкун тыттып келбес бе? Эр-
темдерин — ол сазым аартып
турган. Сурдокамерга — шышын
болгаш чааскаактыг черге —
ур үеде турганын соонда — Ле-
онов аэродромга чеде берген бол-
гаш реактивни самолеттун штур-
валына олурупкан. Ол өрү ки-
лайтыпкан, а эртемдерин оң
бүгү-ле хөдөлүшкисини сеткил
дугурун кайгаар турганнар
Ыччалла-даа машинаны далаш
чок болгаш бузурелдиг хол баш-
карып чораян. Алексей Леонов
«психологтук моондакты» көнүчү
эки ажал эттип шыдаар турган.
Орбитаге «Восход-2»-ниң үн-
дүргени бедик күчүгү ракетанын
үнүпкенин мында база көргүскен.
Космосе үнүшкунуң дугайын
үстүнде чугаалаан болгай. Кыно-
камералар кабина иштинге ажал-
дарын үргүчүлөшкисаан турган.
«Космоска селгүстээшкисинде»
Леоновтуң эеп келгенин бис көр
бис. Ол илденнатор чанында
олурупкан, бодунуң көрүжүн
ажыттынып келген чүренин ханды-
кшымы-биле чуроп олурган.
Космосе ужудушкунуң төн-
чүзү: Пермион чанынга харлыг
тайгага шинчилел партиялар
черге хонган мадырлар-биле ужу-
раштып турар. Тайганын ырак
ханында одаг хыл турар. Лео-
нов бодунуң космос хеп-сымын
уштуп каапкан, хар-биле шал-
таттына берген. Белевс ужудуш-
кун дугайында баштайгы сак-
тышкынын чугаалап турган. Вер-
толеттуң кээп хонар шолүгө
ыш ужураш, кылып алганнар.
Анаа космонавтары олуртуп
адыр. Оларнын мурунда чаа
ужудушкуну маршурду: Пермь,
Байконур космодром, Москва.

«Кижик космосче үнүпкен» деп
фильмин бирги калдында эгелээш
сөөлүгүңе чедир уаг сонугура-
биле көр. Бир дугарында-ла
көүлөгөн тодарай чүүлдер-биле
ол бисти таныштырат. Каян ки-
жи космос-биле арынарын көр-
жүп турла, чикелээр чүе чок
кайгамчыктыг бодушкунуң
шуту-ла херечки кылдыр көрү-
чүнү бо фильм ынчаар сонугура-
дып турар. Ону дээр, «Мосна-
учфильм» киностудияга ажал-
даанарын улаг чедикши-дир.
Хөй-хөй чогаадыкчы, турштук,
эрес-мадырлар чорукту көргүскен
кижилерин — В. Афанасьевти, М.
Рафиковту, В. Суворовту, Н. Шу-
мовту маңа онзалал демеделээр
херек. Киноматографистер-биле
оң мурунда-ла таныжып алган
космонавтары: «космосе бист-
тиг-биле кады каян ухар си-
лер?» — деп айтырып турганын
ичангаш таварылаа эес. Октагары
совет кижиниң чыгыр ап ту-
рарын кино тоожуун тургузуп
турар кижилерге хундуктедиг
болгаш бузурелдиг сөзү-бо-дур.

Марк ТАТАРИНОВ.

ПЧА-ның корреспондентизи.

Космос корабльдин командир
Павел Беляев: «Мен — «Алмаз-
тыр мен» деп рапорттар. Кижик
космиктиг делгеме үнүпкен. Хө-
түз эштинкинде чоруп чорур».
«Кинокадрлар-биле чырыкка тыр-
тыртыган: ак скафандр кеткен
кижи ажык космоска хосту-биле
эштип чорур... Бузул-ла хула-
газын чурмал бо-дур.

мос. Метрокуң эртер чери-биле
домканизээр тускай камерага
корабльдин кабиназын оруттал
булп кирипкелер. Скафандр ке-
лип алган Беляев биле Леонов
олуттары ээлепкелер. Камера-
дан агаарын наостар унаар сор-
дурпкан, ынчаарга анда хөй-хөй
чүс километр бедикте шыккан,
шак-ла индиг вакуум (өтпес ре-
зервуарда тарымналган хейнж
байдалы) тургустуна берген.
Фильмин авторлары скафандр-
биле база тодарай таныштырып
турар. Ол — нарын инженер де-
риге. Ону кылганы — космоска
кижиге амыдыралды хандыраар.
Шлюзтан ажык космоске Алексей
Леоновтуң уунтерин өрөдип тур-
ганын үезинде шенелелерин
баа көргүскен.

«Делгем көргүдүшкунуң» ажып
эрттеринге космонавтың белетке-
лин көргүскен чер дыка содун.
Каян билбес, тоодугуру черге
ол үнер алаарга, кижиниң сазы-
бодалыг чүе болу бээрла? Кор-

Чуруктарда (үстүндө): фильмден кадр. Тус-
кай эртемнигер «Восход-2» корабльди ужудуш-
кунче белеткеп турлар. Адаанда: совет космонавт
А. Леонов ажык космоска.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧОНУНГА ЭЭЛДЕК-ЭВИЛЕН

Мөңгү-Тайганың бедик сынна-
рын кырынга дигерип тургаш хө-
нөк дег ажалар ак туман арлы бер-
ген. Аэропорттун эргелеткис кас-
санын билет садар көзөөн ажалы-
кам: «Мугур-Алсычын» ухар 36 ки-
жи бижиткен болгай силер. Агаар
орту ам ажыттылган-дыр. Самолет

шунтунарын үш катап дажыр.
Баштай чаш уругуларгы илерин,
кыргынарын аттарар-дыр. Олар ө-
келерден артык шыгалды берген
болгай», деп чугаалады. Улус шун-
ту: «Чүлүдүг, чүлүдүг!» деп, оон-
биле чөпчөөрөштор.

Чонунга ээлдек-эвилен, бо анык,
комсомолду эр Бай-Тайганың Тээли
аэропорттун эргелеткис Көмүз
Бай-оол-дур. Ол шериге тургаш,
радиске өөренип алган. Маңаа
ажылда-ла үш чыл болган.

О. ОХЕМЧИН.

Бо-ла бүгү — чоокку үеде кичээнгейнин төвүңге турзун

Бай-Тайга райнуускомга

ӨӨРЕНИП КӨӨРҮ ЧҮГҮЛ
АПАРГАН

«Тээли» совхозтун Кызыл-Даг бол-
гаш Бай-Тал салбырлары моон му-
рунда чылдарла тууйбуну бұдурп,
совхозтун бодун база районун албан
черлерин тууйбу-биле хандырып тур-
ган.

Бо чылын совхоз боду-лаа, район-
нуң албан организациялары-даа тууй-
бу талазы-биле бергенде турар. Ту-
дугуң бо чүгүлө материалын раз-
нонда чүлө «Муравья» колхоз бо-
дурп турар. Эзэш-биле бұдурген
тууйбузун бо чылын колхоз район-
нуң школаларына берген, а «Тээли»
совхоз болгаш организациялар Ак-
Довуракта, Чааанадан тууйбу

сөөртүп, артык чарыгайдарын бол-
дуруп турар.

Тээли сууруну коммунал ажал-
агы чери бо чылын 69 чуртталга ба-
жынаарынын печкаларын чаа кылдыр
болгаш септээр, анча 48500 кезек
тууйбу негеттинип турар. Тууйбу чо-
гу-биле чаңгыс-даа печка кылды-
маан. Тээли сес чыл школанын ин-
тернаттын печкалары септетиннээр.

Совхоз тууйбу бұдурини соксаткан
чүе төлөөдө, бо айтыргы районнуң
партия, совет органы өөренип көө-
рү чүгүлө.

АЖААЛГА ЧОГУНДАН

Тээли суурну бо чылын элээн чаа-
гайжыткан, Албан организациялар-
нын, чуртталга бажынаарынын хери-

нерин септеп кылган, 2,5 гектар черде
сачыгаш кылган, мында 585 дес ыш-
тыг олурунган. Сууруну чурттакчылары
болгаш албан черлери девискээринге
хөй ышты олуртуп, ажалдаанын
хандырган. Коммуна ажал-агы чер-
иниң күсөй-биле 16 чаа кудукту ка-
зы ажаллаа кингөн.

Суур чаагайжылдыгында чамдык
четтестерин демеделесип барып бо-
бас, Тээли суур биле Найрал суур-
нун аразында улуг оруктун ийн тала-
зынга школаларын чазын элээн ыш-
ты олурткан. Ажаллаа хайгаарал чок
болганы-биле ыштар курган калган,
мал ужуз басып каан. Чүлө бо эвес,
өскө-даа черлерде дыка хөй ыш кур-
ган калганы хомуданчыг.

Б. БАРБА.

Кылдында-даа ажыглаттынмаан

Улуг-Хем районда Шагаан-Арыг
кезде тузуг улаштуу «Улуг-Хал»
совхозтун Демир-Суг деп черде ийн
аал ишти чурттаар беш бажынын,
ийн хөй кажазын 1961—62 чыл-
дарда-ла ажалдап болур кылдыр
тузуп дооскан, совхозтун тузуг ко-
миссияныга хулааган. Оон бээр үр
үе эрктен. Иччалла-даа бо бажын
каа, жажалар бо хүнүрге чедир
ажылдагымай турарында олар-
нын сонгалары, жажалары хажып,

үрелип турар. Харын-даа кышкы
үеде бо чок каныга кыштаан мал-
чынар, кадарчылар-даа ул тузуг-
ларын шалазын үрөп, тонадап тур-
ган таварылаа бар.

Оон ийи, бо тузугу кылдыра
хем кежир тузуг ажалы дажылган,
улуг шунт үндүргөн. Моно бұдурген
кижилерге күрүдөөн хөй акша ба-
за төлөөн. Күрүдөөн хөй акша-хөргө-
н-биле кылдырткан тузуг чөп ажы-
лауымай турары чогум кымнын

бүрүзүл? Совхозтун директору эш
Моисеев, парком секретары эш
Очур олар бо байдалды биле тура-
ла чүе хемчег албайн турарыл?

Мал ажалында кижилерин амы-
дырал хандырылганын экижидер,
инитинин малынга четчир санын-
чыгыс кажаларын тузуг соруга
салдынып турар болгай. Иччангаш
бо ажалдагымай турар тузугулар
дугайында тодарай шиптирин үн-
дүзе чогугур.

Д. САМБУ.

Кодан хөйүн 85 хууауун се-
миртлгези эң анык болган болгаш
чүлө 15 хууу ортумак семис деп
дузалажыткан.

Орук ууун, агаар-бойдуштуң
байдалы берге хирезинде онаа-
шан далаалыгыга хамарылаа
эки кижилер багай эвес чедикши-
кисини чедип ап, хурунге эки
семиртлгези алган малларын ду-
жаап турарлар.

С. БИМБИН.

Малчынарже көрүнүр

Бай-Тайгада «Малчы» колхозтун
девискээри Мугур хемини ол-бо та-
лазында чаттыла берген, а долган-
дыр көөргө дугар болгаш бедик сын-
нар көстөр. Бо агаар-бойдуз калыг
болгаш бедик черин чурттакчыла-
рын колдуу-ла малчынар.

Шаттын калды-даа берге үеде-
риде дорудай, малдын бузурел-
диг өнүкү болуп, чоңуңа-да, кү-
рүнеңизге-да ажыктыг малчынын
ажыл-ижин мадырдыг чорук дык
чагытыгы чок боор. Оон хузе да-
мыккан хуер шырайлыг арыныче
көөргө беин, кижиниң сеткил-са-
гыжы чоргаарал-биле дыла бээр.

Суурдан ирак эвесте, колхозтун
муракчы малчыны Салчак Чүлүм-
нун аалында чеде берген, долгандыр
көөргө, оон калдыр турар хонун
турар черин арыгал каан, малчы-
нын турттап, олар өнүн ишти
делгем, чырык, өг иштинин эт-хе-
рекселди таарыштыр салган. Огунуң
элээр-даа, уругулары-да арыг, ше-
вергин.

Чүлүм ажалында беринген, ак
сеткилдиг чорук дык мурактыг
малчыны Салчак Чүлүмнун аалы-
нда харымсалгалыг бодурунча
ангыла, уругуларын култуурлау а-
жы-чанга кижизип турар.

Малчынар С. ЛОВАН, С. ХИ-

лит-оол, И. Бугажы оларнын малы-
нын турар чери база таарымчалыг
болгаш ажалынга харымсалгалы-
лар.

Ол-ла колхозтун малчыны Иргит
Чамынын ажал-амыдыралы-биле
таныжа бээрсе сыр өскө. Оон чурт-
тап турар өнүн ишти хирдиг, боту
болгачы-ла арагалалар. Уругуларын
алазын багай мезу-шынарына
алып, чүрүм урээр чоруктарже чай-
лып турар. Эш Чамынын арагалар,
уругуларын кижизилдигинче ки-
чөөнөй салбас чоруну колхоз ба-
тааа чери биле-тура, хемчег албайн
турар.

Колхозтун малчынарынга авто-
лавка ковар баар, оларны хергезин
бараянары-биле хандырбас. Чамык
малчынар чурттуң иштинге, рес-
публикада, районда калыг онза ө-
келгисининде болуп турарын бил
алыскалар. Малчынарын кол туу-
рар черлеринге кино көрүдөйсин
организастаан турар болгаш чаа
солдарын полатоон чогугур үезинде
чедирбес таварылаа бар.

